

ZÁPISNÍK SLOVENSKEHO JAZYKOVEDCA

Bulletin Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV

Ročník 1 • Číslo 3 • 1982

TÉZY

Inovácia obsahu a vyučovacích metód na základných školách

Inovácia obsahu, vyučovacích metód, a teda aj učebníc a učebných pomôcok na základných školách sa začala pred desaťročím. Bola motivovaná potrebou celkovej prestavby školskej sústavy a potrebou modernizovať zastaraný obsah jednotlivých vyučovacích predmetov, ktorý nadto všetko narastal do neúnosných rozmerov.

Inovácia obsahu v gramatickej zložke predmetu slovenský jazyk bola tým potrebnejšia, že na základných a stredných školách najviacej žiakov prepadávalo práve z tohto predmetu a že gramatika materinského jazyka nebola ani príťažlivou ani obľúbenou disciplínou. Vyučovala sa zväčša ako suchý, vysoko abstrahovaný opis, výpočet pravidiel a výnimiek, bez potrebnej prepojenosti na živú jazykovú skutočnosť, na komunikačné situácie. V jazykovej zložke bolo minimum požiadaviek zo štylistiky, z lexikológie, zo zvukovej roviny reči. Ponúkalo žiakom systém, pohľad na jazyk z privysovej perspektívy. Stredobodom pozornosti bola

ortografické norma. Odstránenie jazykovej výchovy z obsahu stredných škôl viedlo k tomu, že absolvent gymnázia, strednej školy, ale aj vysokej školy nemal k rodnému jazyku bližší vzťah.

Výhodou posledných inovačných opatrení bolo, že boli riadené z jedného kvalifikovaného centra a že sa uskutočnili v spolupráci jazykovedcov i pedagógov-praktikov, že sa inovačné zmeny zavádzali do školskej praxe až po ich pokusnom overení a vyskúšaní. Oproti minulosti sa zmenilo aj poradie inovačných opatrení. Najprv sa vytvárali nové ciele a koncepcie, nové učebné osnovy, skúmali a vypracovávali sa nové metódy a až potom sa zrodili nové učebnice.

S redukciou učiva nevyhnutne súviselo jeho skvalitnenie. Žiak mal nadobudnúť obraz o systéme jazyka, ale mal získať aj zručnosti využívať ho v praktických situáciách. Zvýšila sa náročnosť didaktických cieľov, súčasne však aj náročnosť na pedagógovu prácu. Namiesto zastaraného cyklického usporiadania učiva sa zaviedlo špirálovo-cyklické usporiadanie, ktoré pedagóga zaväzuje značne rozšíriť a prehĺbiť vyučovanie tém predmetu, ktoré sa vo vyšších ročníkoch navracajú. Ďalším inovačným princípom bolo vypestovať v žiakoch lásku a úctu k materinskému jazyku ako jednu z podmienok

socialistickej vlasteneckej výchovy. Spolahlivé ovládanie niekoľkých štýlov spisovného jazyka je však aj podmienkou všestranného rozvoja osobnosti, spoločenskej kultivovanosti človeka. Zdôraznením komunikačného aspektu v didaktických cieľoch sa vyučovanie jazyka zaktualizovalo, dostalo hlbšiu motivovanosť.

Úlohou inovácie bolo aj odstrániť divergentnosť jednotlivých zložiek slovenského jazyka ako predmetu. Rušivo pôsobila najmä izolovanosť jazykovej výchovy oproti slohovej výchove. Všetomže sa mali využiť aj medzipredmetové vzťahy, a to medzi slovenským jazykom a občianskou výchovou, medzi slovenským jazykom a pracovným vyučovaním /najmä na učňovských a odborných školách/. V slohovej zložke sa má konkretizovať, zhrňovať a finalizovať učivo z gramatickej zložky. Tieto nové koncepcie majú zabezpečiť prechod od povrchového prístupu k hĺbkovému pohľadu, k dôkladnejšiemu a všestrannejšiemu osvojeniu si zákonitostí jazyka.

Inovácia kladie oveľa väčší dôraz na hovorenú podobu spisovného jazyka. Pravidlám ortoepie a ortofonie sa bude v školách venovať taká pozornosť, ako pravidlám ortografie.

Zmenil sa aj sled vyučovaných tém, a to najmä v ročníkoch 2. - 4., niektoré témy sa presunuli do ročníkov materskej školy, niektoré z druhého stupňa do ročníkov prvého stupňa. V ročníkoch 5. - 8. sa zaviedol

jednohodinový voliteľný predmet Cvičenia zo slovenského jazyka.

Slohová výchova sa na druhom stupni základnej školy osamostatnila od jazykovej zložky, ale dbá sa na nadväznosť a súvislosť obsahu. Slohová výchova je strešnou, integrujúcou disciplínou, v ktorej sa prakticky uplatňujú poznatky z ostatných plánov jazyka a vhodne sa tu syntetizujú s teóriou štylistiky samej. Dôležité je tu rozlíšenie produkčného slohu od reprodukčného. Sloh sa učí najmä v procese štylizácie textu, jeho tvorby a obmieňania, nie iba na základe jeho pozorovania a rozboru. Do didaktiky slohu sa pojal aj nácvik invencie, hľadanie zdrojov informácií, skúmanie adresáta a prispôsobovanie komunikátu jeho úrovni. Interrovanosť slohovej výchovy s literárnou výchovou je i naďalej zabezpečená tým, že teória slohu pomáha pochopiť hodnoty slovesného umenia a cibri štylizračné zručnosti. Zavádzajú sa tu nanovo informácie z modernej rétoriky a pestuje sa schopnosť verejne hovoriť, vyjadrovať svoje názory. Hodiny slohovej a jazykovej výchovy i po inovácii obsahu majú byť dôležitým prostriedkom rozumového a citového formovania žiaka. Majú uľahčiť osvojovanie cudzích rečí. Žiaci sa už od druhého ročníka oboznamujú so základmi syntagmatiky, s teóriou vetnej stavby. Veta sa stáva základom a východiskom pre vyučovanie morfológie, na rozlišovanie

slovných druhov. Už v 3. ročníku prichádzajú žiaci do kontaktu s morfeematikou, čo má uľahčiť osvojovanie pravopisných zručností. Učebná látka o vybraných slovách sa na rozdiel od minulosti preberá ako nečlenený tematický celok.

Pri inovácii metód platí zásada, že najúčinnnejším vyučovacím postupom v jazykovej a slohovej výchove je induktívno-deduktívny postup. Fázou indukcie je analýza, pozorovanie a rozbor východiskového javu. Fázou dedukcie je syntéza a aplikácia osvojenej teórie. Zo starších vyučovacích metód sa odsúvajú do vedľajších pozícií verbálno-pamäťová a deklamátorská metóda. Za moderné a efektívne sa pokladajú tie metódy a postupy, ktoré vedú žiaka k väčšej samostatnosti a tvorivosti, k hľadačskej a objaviteľskej aktivite. Na prvom mieste je problémová metóda, metóda heuristického rozhovoru, metóda pojmového učenia a ostatné progresívne metódy a formy individualizovaného a skupinového vyučovania. Z programovaného vyučovania sa ponechávajú iba isté prvky. Škola ráta aj so školským vysielaním rozhlasu a televízie. Zápas o žiakov záujem sa vedie aj zvyšovaním motivačného úsilia, názornosťou, didaktickými hrami a pod. Ostáva v platnosti zásada, že učiteľ má vo vyučovaní procese kľúčové, nezastupiteľné postavenie. Ťažiskom vyučovania je škola - rodičia a rodina nemajú školu a učiteľa suplovať.

V súčasnosti sú v záverečných fázach pokusy s inováciou vyučovania slovenského jazyka na gymnáziách a na stredných školách. Očakáva sa posilnenie gramatickej zložky i na týchto typoch škôl a premyslenejšia spätosť s učivom na základných školách. Iba tak sa dosiahne skvalitnenie výučby jazykovej a slohovej zložky predmetu a vyššia jazyková kultúra všetkých vrstiev nášho občianstva.

PhDr. Ladislav Rybár, CSc.
/13.IV. 1982 - Bratislava/

Definícia slabiky a jej častí

Nedávno vyšla vysokoškolská učebnica Š. Ondruš - J. Sabol Úvod do štúdia jazykov /Bratislava, SPN 1981/. V nej zvukovú rovinu spracoval J. Sabol. Tam sa slabika definuje takto: "Slabika je fonicko-rytmická jednotka s jedným vrcholom zvučnosti /sonority/ fungujúca ako nositeľ všetkých suprasegmentov /prozodém/ príslušného jazyka." /s. 130/ Na dôvažok sa k tomu ešte dodávajú tri vety, ktoré sú síce v detailoch vysvetľujúce, ale nie sú, prirodzene, integrálnou súčasťou definície: "Jej jadro tvorí hláska s najvyšším stupňom sonority, tzv. sonanta. Každá slabika má tri postupné fázy: začiatkovú, vrcholovú a koncovú. Hlavná z nich je vrcholová fáza, ktorú vyplňa sonanta, nositeľ sla-

bičnosti, hlásky v ostatných dvoch fázach sú nesonanty."

Na začiatku kapitoly Segmentálny podsystém sa hovorí: "Hlásky /fonémy/ na základe artikulačných a akustických charakteristík a funkcie v slabike rozdeľujeme na samohlásky /vokály/ a spoluhlásky /konsonanty/." /s. 81/ To sa v ďalšom kontexte bližšie rozvádza z artikulačného i akustického stanoviska a zhrňa sa to vo výslednej vete: "Samohlásky teda môžeme charakterizovať ako tóny volných dutín, spoluhlásky ako šumy vznikajúce v mieste prekážky." Po ďalších doplnkoch na nasledujúcej strane sa zo stanoviska slabiky poznmenáva toto: "Rozdiel medzi vokálmi a konsonantmi sa prejavuje aj v stavbe slabiky: samohlásky fungujú ako nositeľa slabičnosti, ako jadrá slabík, ako tzv. sonanty, spoluhlásky sa v zásade uplatňujú ako nesonanty /v niektorých prípadoch môžu funkciu sonánt mať aj sonórne spoluhlásky/." /s. 82/

Ľ. Novák oceňuje tieto výklady ako vcelku oveľa lepšie, než boli mnohé staršie definície slabiky, ktoré zamieňali stanoviská psychologické, fyziologické, akustické, fonetické i fonologické, a preto boli nesúrodé. Ale jednako len i vo výkladoch Sabolových - podobne ako vo výkladoch J. Horeckého vo viacerých jeho dielach - ostáva istá dávka nehomogenosti a nekoordinovanosti medzi definíciou slabiky ako celku a medzi

definíciami jej častí. Ľ. Novák isté námietky rozvádza širšie na pozadí pomeru fonetiky a fonológie, najmä pokiaľ ide o základnú otázku, či je slabika jav fonetický alebo fonologický.

Ľ. Novák podáva a rozvíja svoju vlastnú definíciu slabiky ako javu fonologického v spojitosti s definíciami jej častí takto: Slabika je najmenší celostný rytmický úsek zvukového útvaru jazyka, ktorý má začiatok, stred a koniec. Samohláska ako časť slabiky je hláska schopná signalizovaním začiatku, stredu a konca naraz tvoriť sama slabiku, alebo v spojení so spoluhláskami je schopná signalizovať naraz buď začiatok a stred, buď stred a koniec, buď jedine stred slabiky. Dvojhlasika ako časť slabiky je v niektorých jazykoch zväzok dvoch samohlások alebo samohlásky a sonóry schopný signalizovaním začiatku, stredu a konca naraz tvoriť sám slabiku, alebo v spojení so spoluhláskami je schopný signalizovať naraz buď začiatok a stred, buď stred a koniec, buď jedine stred slabiky. Sonanta ako časť slabiky je v niektorých jazykoch sonóra schopná okrem spoluhláskovej funkcie signalizovaním začiatku, stredu a konca naraz tvoriť sama slabiku, alebo v spojení s inými spoluhláskami signalizovať naraz buď začiatok a stred, buď stred a koniec, buď jedine stred slabiky. Spoluhláska ako časť slabiky je hláska schopná sama alebo v spojení s ďalšími spoluhláskami signalizovať, a tým

samým tvoriť začiatok a koniec slabiky.

Tieto definície tvoria celok a sú vypracované na základe Novákovej lineárnej jazykovej osnovy začiatok - stred - koniec, ktorá sa bližšie analyzuje semiologicky. Ako sa vyššie cituje, aj u J. Savela je reč o podobnej trojitosti, ale len ako o troch postupných fázach /začiatkovej, vrcholovej a koncovej/, ale nie ako o skladobných častiach slabiky. Ľ. Novák vyslovuje želanie, aby sa jeho pripomienky podľa možnosti použili na zlepšenie formulácií v novom vydaní citovanej kolektívnej vysokoškolskej učebnice.

Prof. PhDr. Ľudovít Novák, DrSc.

/29. IV. 1982 - Prešov/

Sloveso a kategória času

Sloveso je centrálnym slovom vety. Okolo neho sa radia ostatné slová na "ľavej" i "pravej" strane. Sloveso zakotvuje výpoveď aj do kontextu a do situácie. Je teda nositeľom aj takých kategórií, ktoré siahajú ďalej, než k ostatným členom vety. Sú to aktualizčné, hypersyntaktické aj hypertextové kategórie. Jednou z nich je kategória času.

Keď je reč o kategórii času, treba jasne rozlišovať rozličné pojmy času. Predovšetkým fyzický čas, ktorý je nekonečný, kontinuálny a nami nemerateľný. Potom je čas chronický, ktorý si uvedomujeme na základe

istých udalostí, príhod, skúseností.

Je to v podstate kalendárový čas. Popri ňom je aj biologický čas, ktorý sa meria na pozadí existencie biologického jedinca, schopného žiť iba jeden deň alebo hoci celé desiatky rokov. Konečne jazykový čas je ten, ktorý sme schopní vyjadriť jazykovými prostriedkami. V teórii literatúry sa hovorí aj o epickom, dramatickom a lyrickom čase.

Prostriedky na vyjadrenie kategórie času sú v tvare slovesa /prézens, préteritum atď./, v sémantike okolitých slov, ale aj v para- a extralingvistických prostriedkoch.

Najbežnejšie a primárne sa čas vo flektívnom jazyku vyjadruje časovacou, relačnou morférou. Ukazuje sa však, že je to prostriedok nedostatočný, lebo napríklad tvarom prézenta sa s uplatnením rozličných časových údajov môžu vyjadriť všetky druhy minulých, prítomných i budúcich časov /Roku 1918 sa končí svetová vojna, V tomto roku syn končí školu, O dva roky sa končí platnosť našej dohody .../. Forma prézenta sa takto javí iba ako redundantný prvok.

Okrem gramatickej prípony existujú rozličné častice, adverbiá, sémantické prvky slov a logické ukazovatele, ktoré orientujú sloveso a či výpoveď v istom časovom zaradení. Napríklad častice už, aspoň, ešte, hneď, slová závislé sekvenčne otec - syn, učiteľ - žiak,

čísla, dni v týždni, mesiace v roku atď., zaraďujú sloveso do času. Rozličné výskumy a transformácie výpovedí dosvedčujú, že modálne slovesá v slovenštině, ale i v cudzích jazykoch vlastne vyjadrujú futurický význam /shall, will, je vais, werden, musiet, chcieť, ísť .../. Závažnú rolu pri spresňovaní časovej adresnosti slovesa hrajú rozličné prípony /po, pô: ponese, pôjdem .../ i slovesný vid. Vidové predpony majú v podstate popri sémantických komponentoch aj gramatické komponenty, orientujúce sloveso do budúcnosti.

Nakoniec ako častý a neviditeľný prostriedok vyjadrujúci časový prvok slovesa je situácia, najmä dialogická situácia, ktoré rozlíši najmä priebehovosť od gnómickejšnosti.

Dalo by sa povedať, že tvar prézenta je v podstate atemporálny, a preto potrebuje doplnenie zvonku. Kategória času je takto evidentnou kategóriou výpovede, pravdaže, cez sloveso.

Prof. PhDr. Jozef Mistrík, DrSc.

/13. V. 1982 - Prešov/

Pražská škola v kritike súčasnej jazykovedy

Idea systémovosti súvisí s prudkým rozvojom vedy, techniky, riadenia, s naliehavou potrebou hľadať teoretické a metodologické prístupy k takým trendom modernej vedy a vedeckého poznania, akými sú interdisciplinárny,

komplexný výskum, integračné procesy, zjednocovanie vedeckých, technických a riadiacich parametrov výskumu a pod.

Kvalitatívne novú, modernú podobu dostáva idea systémovosti s narastajúcim trendom súčasnej vedy pristupovať ku skúmaným objektom ako k systémom, a nie prvkom izolovaným od okolia, pričom systém sa chápe ako celok, ako osobitné danosť, a nie iba ako súhrn častí.

Aj na počiatku modernej jazykovedy stojí pojem systém. Kategória systému nie je lingvistickým vynálezom, ani produktom vedy 20. storočia. Vo filozofii súvisí so všeobecnou zásadou dialektickej metódy Marxa a Engelsa, ktorá od vedca požaduje, aby bral do úvahy vzájomnú spätosť javov skutočnosti. Tento prínos Marxa a Engelsa nebol ešte dostatočne ocenený: úloha marxizmu sa v minulosti pri formovaní systémovej teórie naopak podceňovala a všeobecná teória systémov sa dokonca dávala do protikladu s marxizmom a vyhlasovala sa za ontologickú doktrínu za filozofiu vedy.

Štrukturalizmus v európskej jazykovede vznikol ako zákonitá, historicky podmienená opozícia a reakcia na pozitivizmus, t.j. na historicko-porovnávacu mladogramaticku jazykovedu 19. storočia.

K teórii F. de Saussura sa prví pripojili lingvisti z Prahy /PLA 1920/, oškor vznikali aj ine strediská

/školy/: Hjelmslevova v Kodani, londýnska, americká, ženevská. Ich teórii, metodológii aj filozofickému základu bola venovaná v posledných rokoch veľká pozornosť zo strany marxistickej i nemarxistickej orientovaných vedcov.

Hodnotí sa historické pozadie troch kritik sovetských vedcov: 1/ 1947 Černodanov - z pozície marizmu

2/ 1951 v Tvorbe - Kondrašov, Sgall, Trávníček

3/ 1952/3, 1956/9 vo Voprosoch jazykoznanija - iný prístup k hodnoteným faktom: odmieta sa filozofia, ktorá leží v základoch štrukturalnej lingvistiky, ale zároveň sa kladne hodnotia čiastkové výsledky. V porovnaní s inými štrukturalistickými školami pozitívne sa hodnotí Pražská škola - funkčné hľadisko.

Systémový prístup, ktorý je v jazykovede uplatňovaný dnes, treba odlišovať od štrukturalizmu, ktorý ako taký je dnes iba historickou skutočnosťou. Systémová metóda predstavuje čiastkový prípad všeobecného princípu marxistickej dialektickej metódy.

PhDr. Mária Majtánová

/14. V. 1982 - Banská Bystrica/

Školský dialekt a jazykové minimum

V súčasnej pedagogike vznikol pojem, ktorý sa pejoratívne označuje ako classroomdialect /školský dialekt/.

Ide o "dialekt", ktorý používajú učitelia jazykov pri vyučovaní v triede. Táto reč má špecifické výrazové prostriedky všetkých jazykových rovín. Sú to prostriedky, ktoré majú veľkú frekvenciu v triede, v škole, no v praxi sa s nimi človek už nestretá.

Zo slovníka sú to výrazy typu tabuľa, krieda, zošit, pero, písať, čítať, trieda, škola, skúška, mapa, domáca úloha, cvičenie. Zo syntaxe sú to vety typu Chlapec píše a dievča číta, Matka varí a otec pili drevo, Chlapec chodí bosý. Zo žánrov je to obyčajne opis a rozprávanie. Zo slohovej tematiky sú typickými okruhmi štyri čiastky roka, charakteristika matky, priateľky, rozprávanie príhody z prázdnin, zamyslenie nad budúcnosťou.

V protiklade k slovám, konštrukciám a žánrom školského dialektu, stojí exaktne zistené jazykové minimum. Do takéhoto minima patria predovšetkým exaktne a na základe frekvenčných štatistík zistené zoznamy slov základného slovného fondu. Pozri napríklad prvých 800 slov z práce Frekvencia slov v slovenčine. Tu je zoznam slov, ktoré sú vzaté zo všetkých štýlových vrstiev, a nie iba zo školského prostredia. Okrem toho existuje vo viacerých prácach, najmä však v Štylistike slovenského jazyka proklamovaná frekvencia pádov v slovenčine /N, A, G, L, I, D/, ako aj frekvencia syntaktických konštrukcií /*Language Studies in Mathemati-*

cal Linguistic IV/. Mnohé zákonitosti, ktoré treba rešpektovať pri vyučovaní jazyka, sa dajú zistiť empiricky.

Pri výbere didaktických žánrov /dialóg, interpretácia textu, monológ, čítanie .../ treba brať zreteľ jednak na tematiku /popri témach, s ktorými sa človek stretá výlučne v konverzačnej situácii, existujú témy, ktoré sa vyskytujú najčastejšie v monologických písomných prejavoch/. Ak sa má v škole vyučovať pre život, pedagóg sa už pri vyučovaní musí dostať za brány školy a mimo hraníc takzvaného školského dialektu.

Prof. PhDr. Jozef Mistrik, DrSc.

/14. V. 1982 - Košice/

Modelovanie v jazykovede

Každá veda skúma svoj objekt výskumu predovšetkým pomocou vlastného pojmového aparátu a skúmané javy vie deduktívne explanať alebo explikovať, resp. hermeneuticky chápať zmysel týchto javov.

Na spresnenie svojich poznatkov však môže použiť aj pojmový aparát inej, spravidla abstraktnejšej vedy a jeho pomocou konštruovať model skúmaného javu. V takom prípade hovoríme o modelovaní.

Ak je skúmaný jazykový jav prístupný priamemu pozorovaniu, môžeme modelovať predovšetkým istý systém a zobrazovať ho aj geometrickými prostriedkami. Systém

vokálnych foném v slovenčine zobrazujeme, modelujeme pomocou geometrického obrazca., t.j. trojuholníka alebo štvoruholníka. Na modelovanie zložitejších systémov možno použiť iné grafické zobrazenie. Systém konsonantických foném možno modelovať napr. stromovým grafom alebo maticou.

Úspešne možno modelovať nielen skúmané objekty, ale aj proces ich poznávania. Známy je napr. model fonémy, založený na rozklade pozičného výskytu foném v rámci slabiky: fonéma sa definuje ako konjunkcia všetkých výskytov, resp. nevýskytov v jednotlivých pozíciách.

Výhodné je konštruovať modely pre také objekty alebo procesy, ktoré nie sú prístupné priamemu pozorovaniu. Proces analýzy a syntézy viet napr. možno modelovať pomocou aparátu teórie množín. Konštruujú sa napr. množiny slov fungujúcich v podmete, v prísudku, v predmete, resp. slov fungujúcich ako determinanty v daných množinách, a potom možno definovať jazyk ako konjunkciu, presnejšie konkatenáciu $L = Q_1 \vee Q_4$.

Typický model, ktorým sa zobrazuje proces dorozumievania prirodzeným jazykom, je transformačno-generatívna gramatika. Táto gramatika je vlastne model kybernetického zariadenia, ktoré transformuje údaje na vstupe tak, že na výstupe vydáva koherентne vety.

Modely konštruované pri poznávaní a vysvetľovaní

istých jazykových javov možno algoritmizovať a potom aj overovať simulovaním na počítači.

Pre ten istý jav možno konštruovať viacero modelov, ktoré sa môžu čím ďalej tým viac približovať originálu /konvergentnosť k originálu/. Niektoré modely sú komplexné /najmä modely analytické a syntetické/.

Zmysel modelovania je predovšetkým v tom, že pomáha overiť priame poznanie objektu, preniknúť hlbšie do jeho podstaty. Často pomáha poznávať objekt neprístupný priamemu pozorovaniu a poznatky overiť simulovaním. Napokon modelovanie pomáha interpretovať teóriu.

Prof. PhDr. Ján Horecký, DrSc.

/18. V. 1982 - Nitra/

O spojitelnosti sloves s infinitivem v polštině a češtině

1. Konfrontační zkoumání spojitelnosti slov, zejména sloves jakožto slovního druhu zaujímajícího centrální postavení ve větné struktuře, je důležité jak pro upřesnění typologického profilu polštiny a češtiny, tak rovněž pro překladatelskou a didaktickou praxi. Zkoumaný jev je také závažný z hlediska generativního popisu obou jazyků, a proto jej zachycuje vydávaný Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich.

2. Infinitiv je ve větné stavbě nejčastěji závis-

lym členem. Proto jsou v obou zkoumaných jazycích nejobvyklejší případy využití infinitivu jako determinujícího komponentu. Infinitivní spojitelnost mají slovesa pouze určitých lexikálních významů. Jde většinou o slovesa, která vyžadují nebo připouštějí doplnění o děj, "k němuž se směřuje nebo od něhož nastává vzdalování." Pozorujeme plynulý přechod od těsného spojení řídicího slovesa s infinitivem až k volnému přiřazení infinitivu k řídicímu slovesu.

3. Mezi slovesa, která mají v polštině a češtině schopnost vázat na sebe infinitiv v rámci determinujícího syntagmatu, patří: a/ osobní a neosobní modální slovesa, b/ slovesa významově blízká modálním slovesům, c/ řídicí slovesa, d/ slovesa pohybu a posílání /resp. slovesa uvádění do určité činnosti nebo stavu vůbec/. Ve většině uvedených spojení se polština vyznačuje větší spojitelností s infinitivem. To platí také o spojení přísudkového slovesa s podmětovým infinitivem. Existují rovněž případy, kdy infinitivní valenci u sloves má pouze čeština, zatímco polština využívá jiných prostředků, avšak okruh těchto sloves je značně omezen /srov. spojení infinitivu se slovesy smyslového vnímání, spojení sloves s příslovečným infinitivem účelovým typu byli jsme se projít nebo spojení sloves s doplňkovým infinitivem průvodní okolnosti - Máš ve škole ležet pozvánku/.

4. Větší, resp. snazší spojitelnost sloves s infinitivem v polštině vyplývá z jejího typologického charakteru. Časté užívání infinitivů tvoří zde přímou obdobu k častému užívání jiných depredikátorů, tzn. přechodníků, přídavných a podstatných jmen slovesných. Flexivnější čeština užívá analogických infinitivních /a jiných depredikativizovaných/ konstrukcí v omezenější míře. Sémantický okruh sloves s infinitivní valencí je v češtině užší /infinitivní valenci v češtině většinou nemají např. slovesa prosby, žádosti, vyzývání, naděje, doufání, souhlasu, obliby, přednostní volby/. Kromě toho je důležité, že čeština má výrazný sklon k explicitnímu vyjadřování gramatických vztahů v syntaktické rovině, čili dává často přednost explicitní vedlejší větě před implicitní polovětnou vazbou s infinitivem. Hojnější využívání infinitivních slovesných tvarů, zejména infinitivu jako nulového morfologického tvaru patří ke znakům oslabujícím flexivní ráz polštiny. Tím se polština na jedné straně liší od flexivnější češtiny, na druhé straně se však poněkud sblíží se slovenštinou a ještě více s celou východní slovanštinou.

5. Pro překladatelskou praxi vyplývá z výše uvedených závěrů tento postulát: Při překladu z polštiny do češtiny je třeba v některých případech citlivě substituovat infinitiv u sloves jinými explicitnějšími vyjadřovacími prostředky, zejména vedlejší větou s ver-

ben finitem. Prekladatel nemôže v rozpore s jazykovou normou /jinými slovy v rozpore s celkovým typologickým charakterom/ češtiny posilovať nominálnu prostriedky vyjadrovania deju na úkor prostriedkov verbálnych a tým oslabovať dynamickosť verba finita.

PhDr. Edvard Lotko, CSc.

/25. V. 1982 - Bratislava/

Súčasný stav a perspektívy slovenskej onomastiky

Na I. československej onomastickej konferencii /Trojanovice 18. - 21. V. 1982/ bolo možné konfrontovať výsledky československej onomastiky s prácami zahraničných bádatelov /na konferencii ich bolo 25/, prehliadnúť teoretické a metodologické východiská základného výskumu, ako aj predpoklady pre realizáciu veľkých medzinárodných vedeckých projektov, akými majú byť slovenský onomastický atlas, spracovanie apelatívnej lexiky slovenskej toponymie a pod. Rokovania v pléne i v sekciách splnilo svoj cieľ. Ukázalo sa, že naša disciplína sa rozvíja na správnych filozofických základoch, že sa cieľavedome rozvíja domáca tradícia a využívajú sa podnety zo zahraničnej, najmä sovietskej onomastiky, organizuje sa základný výskum i spoločné stretnutia so zahraničnými kolegami.

Československá onomastika sa musí primerane pripraviť na zapojenie do medzinárodných projektov už pri vy-

pracúvaní východísk a programov. Treba pripraviť heuristickú základňu, analytické i syntetizujúce štúdie. Zintenzívniť treba výskum hydronymie a literárnej onymie.

Pripravované podujatia:

1983-84: 9. slovenská onomastická konferencia

1984: 15. medzinárodný onomastický kongres /Lipsko/

1987-88: 2. československá onomastická konferencia

/na Slovensku/

priebežne: semináre a pracovné stretnutia o heuristickom výskume a o účasti slovenskej onomastiky na medzinárodných projektoch a úlohách.

PhDr. Milan Majtán, CSc.

/2. VI. 1982 - Prešov/